

Lausuntoyhteenveto, Julkisten hankintojen ekologiset tavoitteet

Lausuntoaika 22.11. – 31.12.2024, hankeikkuna

1. Johdanto

Ympäristöministeriön julkisten hankintojen ekologiset tavoitteet -hanke valmistelee laajassa sidosryhmäyhteistyössä kansalliset tavoitteet vuoteen 2035 vaikuttavuudeltaan merkittävimmille hankintakategorioille hiili- ja luontojalanjäljen vähentämiseksi sekä kiertotalouden edistämiseksi tieläkarttamaisesti.

Hankkeella toteutetaan hallitusohjelman kirjauksia kiertotaloushankintojen ja innovatiivisten hankintojen edistämiseksi sekä valtiovarainministeriön Hankinta-Suomi -ohjelman kansallista hankintastrategiaa ja sen ekologisen kestävyuden tahtotilaa. Tietopohjan ja menetelmien kehittämisen myötä katsotaan ekologisten tavoitteiden asettaminen tarpeelliseksi nyt Hankinta-Suomen toisella ohjelmakaudella. Työssä käytetään lähtötietoina VN TEAS HILMI -hankkeen tuloksia, SYKEN materiaalivirta- sekä vähähiilisten hankintojen selvityksiä, sekä lisäksi Jyväskylän yliopiston toteuttamaa luontojalanjälkiselvitystä.

Kansalliset tavoitteet asetetaan tutkimustietoon perustuen vaikuttavimmille hankintakategorioille huomioiden vaikutusten kohdentumisen ilmastonmuutokseen, luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvarojen käyttöön. Hankintakategorialle (tai sen tarkemmin määritellyille alakategorioille) asetetaan tavoite hiilijalanjäljen ja luontoalanjäljen vähentämiseksi sekä kiertotalouden edistämiseksi vuoteen 2035. Vaikuttavimmiksi tunnistetut hankintakategoriat ovat sote-hankintojen lisäksi rakentaminen, ICT, kuljetukset ja ajoneuvot sekä elintarvikkeet ja ateriapalvelut.

Tavoitteiden taustalla ovat globaalien ympäristösopimusten tavoitteet luonnonvarojen kulutuksen vähentämiseksi, luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseksi ja ilmastonmuutoksen hillinnäksi.

Ekologiset tavoitteet ovat kohdistettu tutkimustietoon perustuen niihin julkisen hankinnan kategorioihin, joilla on merkittävin negatiivinen ympäristövaikutus sekä korkea potentiaali vaikutusten vähentämiseksi.

Tavoitteiden halutaan olevan kunnianhimoisia, mutta toteuttamiskelpoisia. Toimialajärjestöjen sekä hankintayksiköiden omat ympäristötiekartat ja tavoitteet ovat taustalla. Tavoitteet ovat kansallisia tavoitetasoja vuoteen 2035, eivät hankintayksiköitä sitovia tavoitteita, ja ne ovat lähtökohtaisesti säädösten minimitasoa ylittäviä.

Ekologiset tavoitteet ovat kansallisia aggregaattitasoa mittareita, joita seurataan koko julkisen hankinnan Hilma-datan avulla tehtävällä laskennan menetelmällä, hyödyntämällä tulevaa julkisten hankintojen tietovarannon ostolaskutietoja ja niihin liitettyjä tuotteiden ja palveluiden ympäristötietoja sekä erillisillä asiantuntijaselvityksillä tarkastelupisteessä ja tavoitevuonna. Kukin hankintayksikkö itse määrittelee omien strategien linjaustensa pohjalta omat toimenpiteensä ja käytännön keinot, mm. käytettävät kriteerit markkinavuoropuhelun kautta.

Vuoden 2025 ensimmäisellä puoliskolla valmistellaan valtioneuvoston periaatepäätös hyväksyttäväksi. Valtioneuvoston periaatepäätöstä täydennetään taustamuistiolla, joka koostuu kahdesta osasta: 1) julkisten hankintojen ympäristövaatimuksia koskeva tuote- ja sektorisäädösten luettelo ja keskeiset vaatimukset ja 2) ei-täydellinen listaus keskeisten kategorioiden vaikuttavimmista vaatimuksista (kriteerit) ja oppaista.

2. Lausuntopyyntö kohde ja toteutustapa

Kategoriakohtaisia ekologisia tavoitteita on valmistelu vuoden 2024 aikana laajassa sidosryhmäyhteistyössä, jossa on osallistettu alueellisesti ja organisaatioittain kattavasti hankintayksiköitä kunta- ja valtio- sekä hyvinvointialueilta, ministeriöiden asiantuntijoita, toimialaliittoja ja muita etujärjestöjä sekä tutkimusorganisaatioita. Kategoriakohtaiset tavoiteluonnokset avattiin avoimelle kommentille 27.11 – 31.12.2024 väliselle ajalle hankeikkunassa julkaistuina webropol-kyselyinä.

3. Pääasiallinen sisältö

Saadut vastaukset valtaosin tukivat esitettyjä tavoiteluonnoksia sekä indikoivat muutostarvetta tiettyjen kategorioiden tavoitetasojen kunnianhimon tason nostamiselle. Muutamien tavoitteiden osalta vastaukset indikoivat tarvetta tavoiteluonnosten kunnianhimon tason vähentämiselle.

4. Kategoriaryhmien kyselyiden yhteenvedot

Avoimeen kommentointiin saatiin 31.12.2024 mennessä yhteensä 146 vastausta. Vastaukset jakautuivat tasaisesti eri kategoriaryhmä -kohtaisiin kyselyihin tasaisesti ja vastaajat edustavat kattavasti toimialojen yrityksiä sekä julkisia hankkijoita, sen lisäksi myös tutkimusorganisaatiot ja kansalaisjärjestöt vastasivat kyselyihin.

4.1 Uudis- ja korjaus-, sekä infrarakentaminen

Kategoriakohtaiseen kyselyyn saatiin 31 vastausta, joita hankintayksiköitä oli 35 % vastaajista ja yrityksiä tai etujärjestöjä 42% vastaajista.

Saadun palautteen pohjalta muutostarpeet tavoiteluonnoksiin kohdistuvat uudis- ja korjausrakentamisen hiili- ja luontojalanjälki tavoitteiden nostamiseen. Saadussa palautteessa toivottiin työkoneiden sisällyttämistä osaksi rakentamisen työmaatoimintoja, sen sijaan, että niille asetettaisiin omat tavoitteet. Sen lisäksi on tarve kiertotaloustavoitteiden määritelmien täsmentämiselle koskien uudis- ja korjaus-, ja infrarakentamista.

4.2 Ateriapalvelut ja elintarvikkeet

Kategoriakohtaiseen kyselyyn saatiin 32 vastausta, joita hankintayksiköitä oli 37 % vastaajista ja yrityksiä tai etujärjestöjä 34% vastaajista.

Saadun palautteen pohjalta muutostarpeet tavoiteluonnoksiin kohdistuvat kiertotaloustavoitteiden nostamiselle.

4.3 ICT, laitteet, datasalit ja ohjelmistot

Kategoriakohtaiseen kyselyyn saatiin 34 vastausta, joita hankintayksiköitä oli 53 % vastaajista ja yrityksiä tai etujärjestöjä 35% vastaajista.

Saadun palautteen pohjalta muutostarpeet tavoiteluonnoksiin kohdistuvat ICT-laitteiden kiertotaloustavoitteiden täsmentämiseen, ohjelmistojen vaatimuksiin sekä datasalien hukkalämmön hyödyntämiseen.

4.4 Ajoneuvot ja kuljetuspalvelut sekä työkoneet

Kategoriakohtaiseen kyselyyn saatiin 25 vastausta, joita hankintayksiköitä oli 48 % vastaajista ja yrityksiä tai etujärjestöjä 40% vastaajista.

Saadun palautteen pohjalta muutostarpeet tavoiteluonnoksiin kohdistuvat työkoneiden sisällyttämiseen osaksi rakentamisen työmaatoimintoja. Sen lisäksi muutostarpeita tavoiteluonnoksiin kohdistuu hiilijalanjäljen tavoitteiden nostamiseen.

4.5 SOTE-hankinnat (lääkkeet, hoitotarvikkeet, sähkölääkinnälliset laitteet)

Kategoriakohtaiseen kyselyyn saatiin 24 vastausta, joita hankintayksiköitä oli 25 % vastaajista ja yrityksiä tai etujärjestöjä 59% vastaajista.

Saadun palautteen pohjalta muutostarpeet tavoiteluonnoksiin kohdistuvat hiilijalanjälki sekä kiertotalous tavoitteiden tarkentamiseen kategoriakohtaisesti, yleisten tavoitteiden sijaan.